

РЕЦЕНЗИЯ

Във връзка с дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен “ДОКТОР” на тема: „**Медико-социални проблеми и нагласи към абортите по желание в България**“

Автор на дисертацията:

Д-р Стефан Костов Фъртунов докторант на самостоятелна форма на обучение по област на висше образование 7. “Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.1. „Медицина“ и докторска програма „Обща медицина“, асистент към Катедра Обща медицина на Медицински Университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“– Варна

Научен ръководител:

Проф. д-р Валентина Маджова, д.м

Изготвил рецензията –

проф. д-р Арман Шнорк Постаджиян, дм, УМБАЛ Света Анна, Медицински Университет, гр София, член на научното жури определено със заповед на Ректора на МУ-Варна

Рецензията е изготвена според Закона за развитие на академичния състав (ЗРАС), Правилника за приложение на ЗРАС (ПРЗРАС) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности (ПУРПНСЗАД) в Медицински Университет Варна.

Представеният комплект материали на хартиен/електронен носител е в съответствие с процедурата за придобиване на научна и образователна степен «доктор» и правилника на МУ – Варна. Не установявам плагиатство при прегледа на предоставените ми за изготвяне на стеновище дисертационен труд, автореферат и публикации, свързани с дисертационната разработка.

Декларирам липсата на общи научни разработки с докторанта и потенциален конфликт на интереси.

Статистиката показва, че населението на България бързо намалява поради ниска раждаемост, висока смъртност и емигриране на млади хора. В същото време в страната има над 200 000 бездетни двойки. Решенията за прекъсване на бременността се вземат под въздействието на културни и материални критерии, вероятно разпределени по различен начин сред отделните етноси в даденото население и под въздействието на емоционални фактори, различни за отделните индивиди. Голям резерв за преодоляване на демографския срив на българското население може да бъде осъзнатата обществена подкрепа за по-малко на брой аборти. Това от своя страна поставя въпроси, свързани с възможностите за отглеждане на поколение, също разгледани и през призмата на социална подкрепа, ценност и редица други, вероятно силно различни в отделните общества.

Обществеността трябва по-активно да се насочва към проблемите на абортите и репродуктивно здраве и здравно поведение в условията на задълбочаваща се демографска криза и на тяхна база да се изработват ефективни стратегии за нейното подобряване.

Посочените данни мотивират избора на тема от д-р Фъртунов - „ МЕДИКО-СОЦИАЛНИ ПРОБЛЕМИ И НАГЛАСИ КЪМ АБОРТИТЕ ПО ЖЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ “

Структура на дисертационния труд:

Дисертацията на д-р Фъртунов е написана на 154 стандартни страници, от които:

1. Заглавна страница – 1
2. Съдържание - 2
3. Акроними – 1
4. Литературен обзор - 54
5. Цел, задачи – 1
6. Материали и методи - 2
7. Собствени резултати – 55
8. Обсъждане - 8
9. Изводи – 2
10. Приложения – 2 броя
11. Препоръки към институции – 2
12. Приноси и публикации, свързани с дисертацията - 2

13. Литература – 10

Съотношението обзорна: методична: резултатно-разборна част е оптимално, съответно 45:10:45%. Дисертацията съдържа общо 38 фигури, 63 таблици и 2 приложения. В книгописа са включени 144 източника, от които 36 са на кирилица и 108 на латиница.

По-голяма част от цитираните заглавия имат непосредствено отношение към проучвания проблем. Единствената ми препоръка е да бъдат спазвани общите правила при описание на библиографията и нейното позоваване, които специално в частта учебници и книги е доста пестеливо.

Във връзка с дисертационния труд са публикувани две научни статии в реферирани в международна база данни списания, като фрагменти от дисертационния труд са докладвани на национални форуми. На база изложеното, публикационната активност на докторанта е оптимална и покрива критериите за придобиване на научна и образователна степен доктор.

Характерни особености на труда:

Темата на дисертацията „ МЕДИКО-СОЦИАЛНИ ПРОБЛЕМИ И НАГЛАСИ КЪМ АБОРТИТЕ ПО ЖЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ “ е удачно подбрана по отношение на значимост на проблема, актуалност в настоящия момент и проекция в бъдещето. По същество е проведено проучване, изучаващо документално и анкетно медико – социалните проблеми и нагласи на жените в репродуктивна възраст към абортите по желание у нас. Основната хипотеза и практически резултат от проучването е данните, получени от него да спомогнат за оптимизиране дейността на ОПЛ и АГ специалистите за промоция на женското здраве и семейното планиране.

Данните за пациентите са събирани използвайки анкетния метод сред 200 пациентки в репродуктивна възраст (15 – 49 г.) посетили АГ кабинети и/или практики на ОПЛ в град Варна по повод предстоящ аборт или консултация по други медицински проблеми. Допълнително са анкетирани и 50 лекари, работещи като ОПЛ и АГ специалисти на територията на гр. Варна. Това е първото у нас по-задълбочено проучване на съществуващите проблеми на абортите по желание и са предложени конкретни инициативи за намаляването им на базата на задълбочен анализ на основни демографски и социални фактори, предразполагащи към извършването им.

Литературният обзор като систематика и аналитичност при разглеждане на наличната информация представят докторанта като водещ експерт по проблематиката. Последователно са обхванати определяне и класификация на абортите, етични проблеми, демографски тенденции у нас и в чужбина, семейно планиране и модерна контрацепция, нормативна регламентация на абортите по желание у нас и по света. От обзора под формата на заключение са изведени фактически предпоставките за проучването.

Целта на дисертационния труд е формулирана ясно и точно – да се изследват медико – социалните проблеми и нагласи на жените в репродуктивна възраст към абортите по желание у нас с оглед оптимизиране дейността на ОПЛ и АГ специалистите за промоция на женското здраве и семейното планиране.

Оформени са следните задачи:

1. Да се изследват основните медико-социални проблеми за абортите у нас.
2. Да се направи актуален преглед и анализ на нормативните регламенти за абортите в България и ЕС.
3. Да се изследва репродуктивното поведение на пациентки, посещаващи АГ кабинети и/ или ОПЛ на територията на Варна и областта.
4. Да се изследват нагласите за и против аборта по желание у жени в репродуктивна възраст, както и тези на ОПЛ и АГ специалисти.
5. Да се предложат мерки за оптимизиране на дейността на ОПЛ и АГ специалистите за промоция на женското здраве и семейното планиране.

Методиката на проучването по отношение изследваните показатели е подходяща с оглед надеждност и достоверност на докладваните резултати и включва

1. Документален – анализ на документи и литературни източници;
2. Социологически – използване на преки индивидуални анкети;
3. Статистически методи

Получените резултати са убедителни и представени ясно, точно - общо за изследвания контингент, както и по подгрупи, като дават възможност за проследяване и сравнение

на данните. За получаването им са използвани напълно подходящи статистически методи.

Основните **резултати** от работата на д-р Фъртунов могат да бъдат обобщени в следните насоки:

1. Големият процент жени правещи аборт по желание за съжаление са в детеродна възраст между 18 – 30 г., предимно с българска етническа принадлежност, със висше образование, със среден жизнен стандарт на самооценка, живеещи в големите градове.
2. Притеснителен остава фактът, че 21 % от анкетираните жени са правили поне по един аборт до сега, като първият аборт е станал между 18 и 20 годишна възраст, като има жени, извършили аборт и на 16 годишна възраст, въпреки високият процент (над 80%) на информираност сред тях относно възможните усложнения след аборт.
3. Наблюдава се тенденция за нарастване на дела на майките с ниско образование и занижен социално-материален статус. Определящи фактори, довеждащи до “желанието” за аборт при тях са тежките социално-икономически условия в семейството.
4. Сексуалното поведение на всички жени се наблюдава и неблагоприятната тенденция за недостатъчно използване на съвременните методи за контрацепция и предпазване от нежелана (непланивана) бременност въпреки , че близо 100% от жените знаят какво е противозачатъчно средство и не желаят непланирана бременност.
5. Половината жени споделят, че не са достатъчно информирани за здравословните проблеми и начина на профилактика от страна на общопрактикуващите лекари и АГ специалисти. Само 14% от респондентите търсят активна информация.
6. Процентът жени, които не посещават АГ специалисти остават сравнително висок - над 35%, като причините са много, но най- честите са: липса на време, липса необходимия навик и страх от среща със зравния специалист.

7. Около 35% от анкетираните жени са провели профилактичен гинекологичен преглед преди повече от една година. Около 33% от тях като причина са посочили, че се чувстват здрави, почти същия процент, че нямат навика да посещават личния си лекар и / или личния си гинеколог. Други две групи с приблизително по 10% изтъкват липсата на време и страх да посетят своя личен лекар или гинеколог.
8. Основният източник за набиране на информация относно репродуктивното здраве на жените, са медицинските специалисти. След това следват: разговори в семейството; разговори с приятели; електронни издания за масова информация; интернет форуми;

Заключението отговаря на получените резултати, същото се отнася и за направените изводи. **Приносите** на дисертацията са с подчертан научно-приложен характер, добре формулирани и са резултат от проучването. На базата на резултатите и изводите са изведени **препоръки и практически предложения** към ОПЛ и АГ специалисти, МУ, Общински власти и МЗ с цел по-добра координация и ефективност на институциите.

Считам, че тематиката на докторантурата и обемът свършена работа значимо надхвърля законовите изисквания за успешна защита на докторантска теза. Особено силно поздравявам сполучливия опит в търсенето на паралели, чрез познаване на проблематиката в света – методично, но и законово. Придобитата специалност от докторанта допринася не само в аспект научно търсене, но и видимо в практикуването на медицинската професия.

В заключение представената дисертация от д-р Стефан Фъртунов съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията за присъждане на образователна и научна степен “ДОКТОР”. Дисертационният труд показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане и обсъждане на научно изследване.

На тези основания гласувам положително и предлагам на уважаемите членове на Научното Жури да гласуват положително и предложат на Ректора на МУ - Варна **да**

присъди научната и образователна степен „доктор” по докторска програма обща медицина на д-р Стефан Костов Фъртунов

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'Arman Postadzhian', written in a cursive style.

27.01.2022 г.

проф. д-р Арман Постаджиян, д.м.

Медицински Университет, София